

DIGLÒSSIA A CATALUNYA?: TEORIA I REALITAT ALS ANYS SEIXANTA I ACTUALMENT

CRISTINA SANZ I ALCALÀ
University of Illinois at Urbana - Champaign

1. *Les teories*

El concepte de diglòssia ha estat emprat des de dues perspectives diferents: una purament sociolingüística i una altra que resulta d'una interacció entre les aproximacions sociolingüística i psicolingüística. Aquesta divergència en les perspectives explica la diferència entre les definicions de diglòssia de Fishman i de Ferguson.

La finalitat de Ferguson era estudiar un cas especial d'estandardització, en el qual coexisteixen dues varietats de la mateixa llengua. Podem trobar aquesta situació sociolingüística allà on trobem les característiques següents: 1) funcions diferents; 2) diferències en el prestigi de les dues varietats; 3) la varietat estàndard té una herència literària; 4) aquesta varietat s'adquireix sempre tard, a l'escola; 5) la varietat estàndard ha estat estudiada per gramàtics, lingüistes i estilistes. Pel fet que ambdues són dialectes de la mateixa llengua, les varietats constitueixen una única estructura fonològica. Les diferències gramaticals són més importants. La situació diglòssica és bastant estable i s'estableix quan només una élite té accés al medi escrit. Les situacions diglòssiques no són conflictives: els valors que s'associen amb les varietats són acceptats pels parlants. Ferguson mai no intentà examinar situacions anàlogues en les quals es trobessin involucrades més d'una llengua.

Fishman defineix diglòssia com la situació que resulta d'una societat que reconeix dues o més llengües o varietats d'una llengua com a vàlides per a la comunicació entre els seus membres. Fishman menciona Gumperz com el primer a estendre el terme diglòssia a qualsevol mena de varietat: registres, dialectes, llengües. Allò que la definició de Fishman subratlla és que cada codi aconsegueix funcions diferents. També és important remarcar a la seva definició que la situació diglòssica no és una situació conflictiva, ja que el conjunt d'actituds, comportaments i valors associats amb cada llengua són culturalment legítims.

Fishman diferencia quatre situacions sociolingüístiques definides per la combinació de diglòssia (D) i bilingüisme (B). De fet, Dittmar, entre altres, va considerar la definició de Fishman massa ampla per ser útil, i la seva classificació massa superficial. En els seus exemples no sembla que hi hagi cap diferenciació entre llengües, dialectes regionals i registres socials per una banda, i estats i élites ètniques i lingüístiques per l'altra. En el transcurs de l'entrevista publicada a la revista *Límits*

(Límits 5(1988):63-101) Ferguson expressà la decepció que suposà l'acollida favorable del terme a la *Fishman* entre els lingüistes.

2. El terme 'diglòssia' a la sociolingüística catalana¹

De les dues definicions de diglòssia presentades a la primera part, la de Fishman va esdevenir la més coneguda i emprada a la sociolingüística catalana. També va ésser la primera en ésser introduïda per Vallverdú el 1968. Dos anys més tard, el mateix lingüista presentà la definició de Ferguson. Hi ha nombrosos estudis que fan referència explícita a una de les dues definicions: Ninyoles (1969, 1972a, 1972b, 1977); Vallverdú (1970, 1972, 1973); Bernadó i Rieu (1973, 1977); Siguan (1976a, 1976b); Badia (1977a, 1977b). De fet, és un dels termes sociolingüístics millor coneguts per la lingüística catalana i pel públic català en general².

El concepte va ésser acceptat sense crítica i aplicat a la situació catalana en diferents sentits³:

1) Vallverdú (1972:71) el fa servir per comparar el passat amb el present, abans del ressorgiment nacionalista iniciat per la burgesia:

"la situació actual, [...] no és necessàriament determinant d'una vertadera diglòssia"

2) El concepte de diglòssia és modificat per tal d'explicar la situació present. La relació diglòssica entre català i castellà no neix de la voluntat del poble, és el resultat de pressions polítiques exteriors a la comunitat. Ninyoles (1972b:170) anomena el mateix concepte *diglòssia estructural* o *diglòssia política*.

3) El terme diglòssia és aplicat a la relació entre el català escrit i el català oral. Ninyoles introduí el concepte de *dobla diglòssia*, popular des d'aleshores entre els lingüistes balears i els de la Catalunya Nord⁴.

4) Badia, junt amb Siguan, parteix d'un enfoc més psicolingüístic que sociolingüístic.

5) Els lingüistes catalans també varen emprar el terme per tal de caracteritzar l'extensió del català a les diferents àrees geogràfiques on es parla aquesta llengua.

L'èxit del concepte de diglòssia a Catalunya queda explicat per la seva utilitat política. És un concepte atractiu i no una discussió formal per a aquell a qui cal mostrar la

1 Aquesta revisió de la bibliografia sobre el tema no té pas la intenció de ser exhaustiva.

2 Per exemple, el temari del Curs d'Orientació Universitària el recull.

3 Vallverdú (1984) ofereix un resum de la literatura sobre el tema altament informatiu.

4 Bernadó i Rieu (1977a:59): "es podria evolucionar en direcció d'una nova situació diglòssica, amb una doble superposició: llengua A (francès) i llengua B (català sota qualsevol forma, sobretot dins les seues varietats septentrionals), més llengua Ba (català normatiu) i llengua Bb (dialectes nord-catalans)".

necessitat d'un canvi en la situació, en definitiva, per a aquell que necessita actuar. El terme *diglòssia* va esdevenir popular perquè és un concepte simple, en el sentit que al lector, per tal d'entendre'l, no li cal un coneixement profund del fenomen lingüístic o sociolingüístic. Serveix per mostrar que el català és una llengua B i el seu futur és la seva substitució. L'ús mateix del terme B o *baix* subratlla la injustícia que representa la degradació d'una llengua rica. El concepte de diglòssia va ésser emprat amb la finalitat de despertar la consciència d'aquells catalans (o castellans preparats per assimilar-se) confusos pels intents per part del règim dictatorial d'establir una situació diglòssica que desembocqués en la substitució definitiva del català per part del castellà. L'evolució de la política lingüística del govern franquista ha estat descrita amb exactitud per O. Lottini (1981).

Només hi ha un estudi centrat en diglòssia basat en dades (Turell 1979). Encara que simple (la mostra està formada per 39 subjectes, entre metges i advocats), l'estudi és interessant perquè és únic en l'aplicació de la mateixa metodologia que Gumperz aplicà a Finlàndia. És a dir, estudia l'ús de la llengua en relació amb el tema, el lloc i l'interlocutor. Una atenta interpretació dels resultats no pot provar l'existència d'una situació diglòssica. Turell només es pot referir a tendències prodiglòssiques entre advocats i metges.

3. *Les enquestes*

Durant l'any acadèmic 1964-1965, Antoni M. Badia i Margarit (1967) dugué a terme una enquesta sociolingüística per tal d'estudiar la situació del català a Barcelona. Badia diu que es proposà: 1) conèixer la posició dels catalans envers la seva llengua i comparar els resultats dels dos grups de població, per una banda el que s'educà en temps de la República i per l'altra el que estava essent educat sota el règim franquista; 2) la influència de la immigració en el català; 3) sobretot, Badia volia sensibilitzar la població, fer que els catalans i els no catalans de Barcelona reflexionessin sobre la situació lingüística. Per això Badia envià 21.772 qüestionaris. Quan Badia va dur a terme el seu estudi, el concepte de diglòssia no havia estat introduït a la lingüística catalana, per això l'enquesta no conté preguntes dirigides directament a aquest problema. El seu qüestionari inclou preguntes relacionades amb el domini de la llengua, ús de la llengua, contacte amb el català, actituds envers el català i el castellà i envers alguns elements culturals que en aquell moment adquirien força, com ara la Nova Cançó.

Badia recollí les dades mitjançant qüestionaris enviats per correu i també mitjançant entrevistes personals. 3.450 individus¹ respongueren el qüestionari. Els resultats

¹ Badia explica aquesta xifra tan baixa per diferents raons. La indiferència i la por en són un parell. Cal considerar que als anys seixanta defensar el català era considerat un atac contra la integritat nacional. La situació política explica les dificultats per les quals va passar Badia. La seva família, estudiants i amics varen mecanografiar el qüestionari, varen fer les còpies, el varen enviar per correu, varen dur a terme les entrevistes... Strubell i Romaní varen realitzar el seu treball en condicions molt diferents. La sociolingüística ha avançat molt en vint anys. Hi ha exemples d'estudis semblants que poden ajudar, inclòs el de Badia. Així que, encara que cal reconèixer la manca de rigor científic del treball del professor Badia, haig d'admetre amb tots els

d'aquests qüestionaris i l'1% de la resta de la mostra que va ésser entrevistada formà el total de les dades de l'estudi. Els resultats són sorprenentment positius per a qualsevol que conegui la situació del català a l'època. De fet, com admet Badia, la seva mostra no és representativa de la població de la ciutat perquè no va dur a terme una selecció dels qüestionaris omplerts. Aquests són els problemes: 1) la majoria dels que respongueren eren catalanoparlants d'origen català que residien a les zones elegants de la ciutat i pertanyien a les classes mitja i alta; 2) el 1964, més de la meitat dels immigrants acabaven d'arribar a Barcelona o estaven a punt de fer-ho¹, per tant els seus noms no es podien trobar al cens; 3) Badia va recollir la seva mostra al centre de l'àrea metropolitana i exclougué d'aquesta manera els nuclis d'immigrants més importants². Aquest fet fa impossible d'emprar els resultats de l'enquesta de Badia per a la nostra anàlisi, perquè no ens és possible de generalitzar els resultats del seu treball.

Una altra raó que explica els resultats extremadament positius (confrontats amb la realitat) de l'estudi de Badia és el temps. Avui, una gran part dels catalans que havien estat educats a les escoles bilingües (o catalanes) sota el règim republicà han desaparegut. El 1964, però, formaven encara un grup important, i això explica la diferència en l'ús del català en relació a l'edat als resultats de l'estudi (Badia 1967:212, 213).

El 1983, Strubell i Romaní (1986) portaren a terme una segona enquesta sociolingüística a Barcelona. Aquesta vegada, però, s'inclougué tota l'àrea metropolitana. Els lingüistes treballaven per al Departament de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, amb tots els avantatges materials que això suposa (anàlisi, recollida de la mostra, etc.). La mostra consistia de 1.005 individus representatius de la comunitat lingüística a l'àrea metropolitana. El qüestionari va ésser preparat per l'Institut de Sociolingüística Catalana, i les entrevistes varen ésser realitzades per individus prèviament preparats³.

4. *La situació sociolingüística a Barcelona*

El que segueix és la descripció d'una situació sociolingüística típica⁴, tal i com es pot trobar a Egipte, i la nostra finalitat és de comparar-la amb la situació a Barcelona. A Egipte, com a d'altres països àrabs, coexisteixen dues variants de l'àrab. L'àrab

sociolingüistes catalans que, donades les circumstàncies, el professor Badia va anar més enllà de les possibilitats humanes.

¹ Hall (1983:73): "la taxa de creixement de la zona metropolitana, sense Barcelona, és del 38,34% entre 1951 i 1960, i del 59,74% entre 1961 i 1970, contra el 19,63% i l'11,35% per a la ciutat pròpiament dita".

² Badia (1967:135): "els barcelonins d'abans de la guerra semblen ésser, si més no des d'un punt de vista idiomàtic, més catalans que no pas els més joves, car, malgrat el temps recorregut, i malgrat les circumstàncies esdevingudes, no han perdut la marca de l'ambient públic català, predominant fins a 1939".

³ El terme *diglossia* no apareix mai a cap dels petits comentaris que segueixen les gràfiques.

⁴ L'exemple es troba a Ferguson (1959).

clàssic s'aprèn a l'escola. Els nens s'alfabetitzen només en aquesta varietat, perquè la varietat d'àrab que tenen per llengua materna és exclusivament oral. Una conseqüència lògica de l'anterior és que hom aprèn una varietat (l'oral) abans que l'altra (l'escripta), que hom aprèn al voltant dels sis anys. Només la varietat escrita, l'àrab clàssic, gaudeix de prestigi entre els seus parlants, perquè és la llengua de la política i, molt especialment, la llengua de la religió. Aquest últim punt és molt important. L'àrab clàssic també és la llengua de l'èlite en aquells països àrabs on l'educació no es troba a l'abast de tothom. Una altra causa del prestigi de què gaudeix és purament lingüística: l'àrab clàssic té un estàndard i ha estat motiu d'estudi de lingüistes durant segles. També és una varietat internacional, perquè l'àrab clàssic és conegut arreu dels països àrabs. La relació entre la varietat oral i l'àrab clàssic no és conflictiva, en el sentit que tots els seus usuaris estan d'acord en el seu ús diferenciat. Ningú no discuteix la superioritat d'una varietat sobre l'altra. L'àrab clàssic és la varietat formal i hom l'empra quan tracta temes seriosos i importants en públic. La varietat oral, en canvi, ocupa l'àmbit familiar per tractar temes d'interès personal. L'elecció depèn també del grau de familiaritat entre els interlocutors en una conversa. Les diferències en l'ús d'ambdues varietats són adquirides pel parlant i convertides en part de la seva gramàtica.

La part que segueix és una descripció de la situació sociolingüística a la Barcelona dels 60 i dels 80. Els criteris provenen de les pautes que ofereix Ferguson¹, encara que l'èmfasi cau a la distribució de funcions, ja que aquest punt és el més important a l'argumentació de Fishman i dels lingüistes catalans. Em baso en els resultats de l'enquesta feta per Strubell i Romaní (S&R), juntament amb la recerca de Katherine Woolard (1989) per elaborar la descripció de la situació d'avui dia. Per descriure els anys seixanta només he emprat una petita part dels resultats de l'enquesta de Badia. La resta prové d'estudis no basats en dades que tracten de la situació lingüística de l'època, escrits per Badia, Lottini i Vallverdú, que ja han estat mencionats.

La descripció que segueix es diferencia de les que s'han fet abans pel fet de comparar la situació sociolingüística sota el règim franquista i l'actual. El que és més important, tinc en compte la situació d'ambdues llengües, català i castellà, a Barcelona. Els estudis anteriors s'havien centrat només en el català i per tant donaven una visió parcial del problema. Weinreich assenyala que cal fer l'estudi de les funcions segons els grups per llengua materna i l'ús característic de les llengües dins dels grups en comptes de fer-ho per a la comunitat bilingüe com un tot. De fet, la proposta de Weinreich em serveix per mostrar que la situació sociolingüística a Barcelona és molt més complicada que la purament diglòssica en la qual dues varietats tenen funcions clarament determinades.

1. En relació amb *l'adquisició*, hi ha quatre punts principals que cal considerar:

---

¹ Ja he esmentat el fet que la definició de diglòssia de Ferguson no és aplicable als casos de societats bilingües. Faig servir els seus criteris perquè han estat emprats en situacions bilingües a la bibliografia. Aquests criteris, d'altra banda, són molt clars i ben definits. De fet, si la definició de diglòssia de Fishman va esdevenir tan popular a Catalunya i arreu és perquè la seva definició és aplicable a situacions bilingües.

a) *l'ambient d'aprenentatge*. Mentre que només una llengua, el castellà, podia ésser apresada a l'escola sota el règim del general Franco, avui ambdues llengües són part del pla d'estudis de totes les etapes escolars, la qual cosa significa que els nens són alfabetitzats en ambdues llengües.

b) *l'edat d'adquisició varia segons les llengües*. Tots els catalans de naixença havien d'aprendre el castellà als sis anys, quan anaven a escola. El català, en canvi, era adquirit pels immigrants o els seus fills en qualsevol punt de llurs vides. En aquest aspecte, la comparació entre la situació a Barcelona i als països àrabs sí que dona resultats positius, en el sentit que els nens àrabs també aprenen la varietat formal a l'escola. Cal assenyalar que la varietat oral (en aquest cas paral·lel al català), però, és la varietat materna de tothom als països àrabs, la qual cosa no és certa en el cas dels habitants de Barcelona. Avui, però, la major part de l'educació pre-escolar és bilingüe, així com l'escola primària; el que fa que ambdues llengües siguin apresades a un medi formal a la mateixa edat (segons l'origen lingüístic del nen).

c) *l'ordre d'adquisició és important perquè, junt amb la duració de l'estada, determina l'ús lingüístic*, tal i com mostra l'enquesta de S&R. El paràgraf anterior ofereix una explicació d'aquest punt.

2. Les diferències en el *prestigi* de què gaudeix cada una de les llengües és una altra característica de les situacions diglòssiques. Podem fer la distinció entre tres classes de prestigi:

a) *polític*: del 39 als anys 60, el castellà era l'única llengua oficial a l'estat espanyol. D'acord amb el règim, la resta de les llengües de l'Estat quedaren classificades amb el rètol de dialectes i el seu ús es considerà un atemptat contra la unitat política. Als anys seixanta el català va ésser reconegut com a llengua, encara que el seu ús es restringí a l'àmbit familiar. Sense conèixer el concepte, el govern estava practicant una política lingüística que establís un ús diglòssic del castellà i el català. Per suposat, podem afirmar que en aquella època el català mancava de qualsevol prestigi polític, però la font d'aquest poder era qüestionat per un percentatge molt elevat de la població pel seu origen il·legal. La situació actual és diferent pel fet que ambdues llengües són oficials, encara que molts sectors de l'administració central i els jutjats es mostren reacis a l'aplicació de la llei;

b) els sociolingüistes consideren que el *prestigi social* de què gaudeix el català és una de les raons més importants que expliquen el seu manteniment. La llengua catalana s'associa amb les classes mitges altes que controlen el poder econòmic a l'àrea més rica de l'estat. Podríem pensar que el castellà comparteix part d'aquest prestigi també, com a conseqüència del seu poder polític (especialment, és clar, durant la dictadura). Potser sí, però la realitat sociolingüística de la ciutat fa que el castellà sigui la llengua dels immigrants que pertanyen en la seva majoria a la classe treballadora. Aquesta situació s'inicià abans de la Guerra Civil i no ha canviat;

c) les llengües que tenen una varietat estàndard¹, una herència literària important, una gramàtica i que són considerades *llengües* en oposició a *dialecte* gaudeixen d'un prestigi purament *lingüístic*. El català és una llengua prestigiosa en aquest sentit.

3. Tant Ferguson com Fishman subratllen el fet que la situació diglòssica mai no és *conflictiva*. Els valors i usos de cada varietat són legítims culturalment. Als Països Catalans, però, la situació era *parcialment diglòssica* o de *diglòssia estructural* perquè la causa de la posició d'inferioritat del català era purament política, imposada des de fora de la comunitat.

4. A les situacions diglòssiques descrites per Fishman i suggerides per Ferguson, sempre era la varietat A la que s'associava amb una significació *sacra*. En el cas de Barcelona i de tots els Països Catalans era el català, la llengua que els lingüistes consideraven ocupant la posició B, la varietat que s'associava amb un *valor simbòlic*. Parlar català era desafiar el règim. Defensar el català era lluitar per la llibertat i la democràcia. Quinze anys després de la mort de Franco, el català no ha perdut aquesta aura.

5. El punt més important a l'hora de discutir l'aplicació del concepte de diglòssia a una realitat sociolingüística és la *distribució de funcions* entre les varietats.

a) la llengua *intergrupals*² és el castellà. D'ençà que el català va esdevenir llengua cooficial amb el castellà hi ha hagut intents de modificar els hàbits lingüístics dels catalanoparlants, que tenen el seu origen en la política lingüística franquista i les onades d'immigrants. Encara que els resultats de l'enquesta feta per S&R (posterior a la campanya esmentada) mostren que un 75% de la població considera normal respondre (o obtenir una resposta) en català a una pregunta en castellà, un 13,8% considera aquest comportament lingüístic inacceptable. Aquestes xifres expliquen només el que els parlants consideren l'ideal i no justifiquen el comportament lingüístic real de la població. Aquesta característica és constant a tots els estudis d'actituds. De tota manera, si tenim en compte que del total de la mostra només el 57,9% parla català, és fàcil notar la urgència d'un canvi envers l'ús del català com a llengua intergrupals. De fet, el 24,2% dels castellanoparlants ja ho han fet. Aquests resultats de S&R són paral·lels als de Turell: els metges i els advocats es dirigeixen en català i en castellà a desconeguts pel carrer. Turell no explica el motiu de l'elecció. Woolard³, però, sí que ho fa. Algunes de les raons, moltes vegades subtils, són la barriada on té lloc la trobada o l'aspecte físic de l'interlocutor.

1 No entro aquí en problemes de normativització. Aquí només ens cal saber que el català té una gramàtica i un diccionari des de principis de segle.

2 És el codi que empren els membres de diferents grups per tal d'entendre's.

3 Com ja vaig comentar en un treball anterior, Woolard recull dades d'estudiants bilingües que fan servir una extensa gamma de pistes externes que els poden ajudar a identificar l'origen cultural de la persona amb qui volen parlar. El treball que vaig presentar a l'última conferència de la NACS a Vancouver és una continuació del treball de Woolard sobre actituds lingüístiques a l'àrea barcelonina.

El que hem vist ens permet de dir que l'ús d'una llengua (l'oficial) com a llengua intergrupal era una característica de comportament diglòssic que estava present a la Barcelona dels 60. La situació present està representada per una tendència bidireccional, amb catalans que es passen al castellà i viceversa. Resulta interessant observar l'evolució de la direcció del castellà al català. És la bidireccionalitat el que deixa clar que la situació lingüística a Barcelona no pot ser considerada diglòssica.

b) les llengües *entregrupals*¹ són el castellà i el català. Depèn de l'origen cultural del grup. En oposició al que succeeix als Estats Units entre els hispans, els nens no porten la llengua de l'escola a casa (castellà o català), cosa que vol dir que els nens fills de monolingües castellans que formen part d'un programa d'immersió lingüística en català no parlen català amb els seus germans ni amb els seus pares. Aquesta situació sí que es produïa a la Barcelona de la dictadura, amb pares catalans que parlaven castellà amb els fills per tal que aquests no tinguessin problemes escolars;

c) la diferència més important entre el català i el castellà està en relació amb *l'alfabetització*. Com a conseqüència de la prohibició de mantenir el català com a llengua de l'ensenyament, només el 26% dels catalanoparlants escriuen en la seva llengua materna, i el 56,7% no llegeixen mai en català, segons mostren els resultats de S&R. Strubell i Romaní ofereixen una explicació d'aquestes xifres. Primer, l'índex tan baix d'escriptura en català no ens sorprendria tant si el comparéssim amb l'índex castellà. D'altra banda, el percentatge de lectura en català és massa alt: l'enquesta inclou un gran nombre d'estudiants que obligatòriament han de llegir en català;

d) No hi ha dades sobre *l'elecció de llengües i el tema* de la conversa a la bibliografia catalana a part del treball de Turell. En general, hom pot trobar als estudis una o dues frases de queixa sobre la persistència d'actituds diglòssiques (Vallverdú 1984:22):

"la majoria encara està acostumada a emprar el castellà en certs àmbits formals [...] en els seus negocis..."

No són les actituds les que expliquen aquest comportament. És a dir, el comportament no s'explica pel fet que els catalans considerin que la seva llengua no sigui prou rica o prestigiosa, sinó pel fet que han estat educats en castellà i els manca el vocabulari necessari per donar una conferència, per exemple, en català. D'altra banda, els catalans es dirigeixen als empleats de l'administració central en castellà perquè aquests són castellans i no perquè es tracti d'un domini formal. De fet, trobem dos tipus de comportament lingüístic entre els bilingües, depenent de llur origen. El que fan els catalans ja ha estat esmentat. Els bilingües del grup cultural castellà empren la seva llengua en el marc de la comunicació intragrupal, però una part parlen català en situacions formals i en relacions intergrupals. Aquest grup es comporta d'aquesta manera perquè considera que el català és la llengua més adient en aquestes situacions i amb la intenció inconscient o no de guanyar les simpaties dels

¹ És el codi que fan servir els membres de cada grup per tal d'entendre's amb membres del propi grup.

interlocutors. Caldria dur a terme un estudi seriós basat en dades per tal de confirmar aquestes observacions;

e) ja he mencionat la importància del paper del coneixement lingüístic de l'interlocutor. De fet, és l'única raó de l'existència de *code switch* a Barcelona, tal i com assenyalen Woolard i S&R. La mancança més important del treball de Turelli, i la que explica les contradiccions dels resultats, és el fet que la investigadora mai no considera el domini lingüístic de l'interlocutor, només la seva relació amb l'advocat o el metge (de parentiu, d'amistat o com a client). El paper de l'interlocutor en aquesta situació és important perquè és diferent del que es troba en situacions diglòssiques. En aquestes situacions és la proximitat entre els interlocutors el que decideix el codi que empren. En el nostre cas és el fet d'ésser bilingüe o monolingüe. McCullough¹ també prova que la llengua materna és un factor en l'elecció de llengua;

f) sobre la manera com el *loc* determina l'elecció de llengua, ens manquen dades sobre els anys 60. Hi ha estudis, però, com els de Lottini, que descriuen la situació. Com que l'ús del català estava prohibit, el seu ús públic era gairebé nul. Avui dia, el 18% de la població no té cap mena de contacte amb el català escrit o oral (S&R). Aquest percentatge es correlaciona amb un nivell baix d'educació i estar aturat². Les diferències en la freqüència de contacte amb el català entre subjectes de la mostra de parla catalana i els seus veïns monolingües són petites en els espais públics com els mitjans de comunicació, el transport i l'administració (tots àmbits públics i formals). Les diferències no són significatives als àmbits informals com el barri i actuacions culturals (probablement perquè la major part de les últimes són promocionades per la Generalitat o l'ajuntament), però allà on les diferències són més importants és al domini privat: amics i família. És en aquests dominis on cada grup empra només la seva llengua materna.

5. Conclusions

Hem vist aquí com la sociolingüística catalana ha emprat les definicions de diglòssia per tal de descriure la situació a l'àrea barcelonina. He fet servir aquestes definicions i les dades de dues enquestes sociolingüístiques per mostrar que el concepte de diglòssia no s'escau a la manera com el català i el castellà es relacionen a Barcelona. Com a pauta metodològica he emprat l'anàlisi per a la llengua materna proposada per Weinreich i les definicions de diglòssia de Fishman i de Ferguson.

Puc resumir el capítol anterior dient que la situació sociolingüística a Barcelona no és de diglòssia perquè: 1) ambdues llengües són llengües de l'ensenyament i, com a conseqüència, els nens són alfabetitzats en català i en castellà. En una situació diglòssica la llengua A és l'única llengua de l'ensenyament. Els catalanoparlants adults que no accedeixen a cursos per a adults continuen sense poder escriure en la seva llengua materna; 2) depenent de l'origen lingüístic del nen, aquest adquireix o el

¹ Jim McCullough, estudiant graduat a la University of Illinois, va dur a terme un estudi entre els catalans del campus centrat en *code-switching*. Aquest treball va ser presentat a l'última conferència de la NACS a Vancouver, Canadà, el maig de 1990.

² El 24% de la població a l'àrea metropolitana estava a l'atur en aquella època.

català o el castellà com a primera llengua. En una situació diglòssica en què el català fos la llengua B el català seria adquirit primer com a llengua oral i el castellà a l'edat de 6 anys com a segona llengua. Aquesta era la situació als anys seixanta; 3) el català gaudeix de prestigi social, polític i lingüístic. Aquesta avaluació tan positiva contrasta amb els resultats de l'enquesta de S&R, resultats que mostren el fet que el castellà és més necessari i útil per a la població que el català a l'hora de buscar feina, per exemple. Aquesta actitud es veu reforçada pel fet que el castellà és una llengua internacional amb més de 300 milions de parlants; 4) la relació entre català i castellà és conflictiva en el sentit que la població no accepta la prevalència d'una llengua per sobre de l'altra de la mateixa manera que hom accepta la superioritat de l'àrab clàssic sobre la varietat oral a Egipte. Una de les explicacions és que el castellà no és una llengua sagrada, mentre que l'àrab clàssic sí que ho és. Al contrari, l'ús del català està carregat de valor simbòlic positiu; 5) escollim una llengua o una altra segons l'habilitat lingüística de l'interlocutor i de la nostra mateixa. No és possible establir un sistema de regles per a l'ús del castellà o el català basat en la formalitat del tema o l'àmbit on té lloc la conversa.

El fet que no puguem parlar de diglòssia no significa que l'horitzó del futur del català sigui clar i sense núvois. Hi ha encara un nombre elevat de monolingües castellans que a més mantenen molt poc o cap contacte amb el català, mentre que no hi ha una comunitat monolingüe catalana (i per l'avenç de les comunicacions sembla impossible que mai n'hi hagi cap). Dins del grup dels bilingües encara hi trobem analfabets en la seva llengua materna. Aquest funcionament diglòssic el pot resoldre l'escola bilingüe. El codi intergrupual és el castellà, fet que justifica l'alt nombre de monolingües castellans: això serà així mentre el català no es presenti com a una necessitat i la motivació instrumental actui d'acord amb la motivació integradora. Un pes més important de la presència del català als mitjans de comunicació és imprescindible per tal d'aconseguir el punt anterior. I per fi, cal impedir que la cooficialitat continuï beneficiant l'ús del castellà als jutjats i a l'administració del govern central. Tots aquests punts són conseqüència de la situació de substitució lingüística del català pel castellà promoguda pel govern de la dictadura. Cal una política de normalització lingüística efectiva.

El català és la llengua nacional de Catalunya i la política lingüística hauria d'aspirar a fer del català la llengua de la comunitat, coneguda i sobretot emprada per tots. El castellà hauria de romandre d'ús exclusiu en les relacions polítiques amb el govern de Madrid i com a llengua de relació intergrupual a fora de Catalunya mentre aquesta formi part de l'estat espanyol.

Per tal d'aconseguir la normalització els planificadors poden valdre's dels següents elements al seu favor: el català és una llengua amb prestigi polític perquè és una llengua oficial i gaudeix de més alt prestigi social que el castellà. Aquest prestigi i una certa aura de simbologia de lluita de classes i democràtica motiva els monolingües a aprendre el català i motiva aquells que el tenen com a segona llengua a fer-lo servir en situacions formals i de codi intergrupual, perquè consideren que el català és la llengua pròpia de la comunitat on viuen. No hi ha divisió de funcions per al català i el castellà. Entre els monolingües castellans, el català és considerat una llengua útil per accedir a un lloc de treball i a una bona educació (S&R). La majoria dels castellanoparlants volen que l'escola dels seus fills sigui bilingüe per raons econòmiques i psicopedagògiques (per exemple, perquè saber dues llengües facilita

l'aprenentatge d'altres) (S&R). El català és obligatori a l'escola. L'escola vol donar als seus alumnes el mateix nivell de competència en ambdues llengües. També hi ha aspectes socioeconòmics que juguen a favor del català. La taxa d'immigració va disminuir durant la crisi dels 70 i més tard ha arribat a extrems inapreciables.

Cal tenir més estudis basats en anàlisis quantitatives si volem discutir la situació sociolingüística a Barcelona. Gairebé tots els estudis publicats fins ara -basats en dades o no- tracten de la situació a Barcelona i fan una extrapolació dels resultats a tot Catalunya (amb l'excepció d'alguns estudis, com el de Bastardas). La configuració sociolingüística a les àrees rurals és completament diferent si no del tot divergent de la que trobem a l'àrea metropolitana. Cal fer estudis que es centrin en l'ús de la llengua: quan els individus escollien una llengua o una altra, com reaccionen davant d'una llengua o una altra en una situació concreta (del tipus d'estudis fets per Woolard, Tuson i Casalmiglia). He mencionat aquí que els castellans entren el català en certes situacions formals per la inferior competència en la seva llengua com a conseqüència de l'escolarització en castellà. Com canvia aquest model amb l'escolarització bilingüe? És cert que encara té una influència en la resta de la societat l'actitud de la classe alta monolingüe? Si volem canviar les actituds respecte a la llengua i els hàbits d'ús d'aquesta llengua, cal conèixer primer quina és la realitat sociolingüística a Catalunya i parlar amb una bona base de dades que sigui fiable. Encara que la nostra intuïció ens digui que la situació és de regressió, cal analitzar-ho i, llavors sí, actuar.

Cristina Sanz i Alcalà
University of Illinois at Urbana-Champaign
Department of Spanish, Italian and Portuguese
4080 FLB 707, S. Mathews Ave.
Urbana (IL) 61801
USA

BIBLIOGRAFIA

- BADIA I MARGARIT, A. M. (1967): **La llengua dels barcelonins. I: L'enquesta. La llengua i els seus condicionaments**, Barcelona:Edicions 62.
- (1977a): *Lenguas en contacto: bilingüismo, diglosia, lenguas en convivencia*, a: **Comunicación y Lenguaje**, Madrid:Karpos, pp. 107-134.
- (1977b): *Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius*, a: **Treballs de Sociolingüística Catalana 1(1977)**, pp. 15-35.
- BERNARDÓ, D.; RIEU, B. (1977a): *Diglossia a Catalunya Nord*, a: **Treballs de Sociolingüística Catalana 1(1977)**, pp. 55-62.
- (1977b): *Conflit linguistique et revendications culturelles en Catalogne Nord*, a: **Les temps modernes** 324-326(1977), pp. 302-332.
- CASALMIGLIA, H.; TUSÓN, A. (1984): *Use of Languages and Code-Switching in groups of Youths in a Barri of Barcelona: Communicative Norms in Spontaneous Speech*, a: **International Journal of the Sociology of Language** 47(1984), pp. 105-121.
- FERGUSON, C. A. (1959): *Diglossia*, a: **Word** 15(1959), pp. 325-340.

- FISHMAN, J. A. (1972): *Societal Bilingualism*, a: J. FISHMAN, ed., **The Sociology of Language**, Rowley, New York:Newbury House, pp. 91-106.
- HALL, J. (1983): *La bena i la mordassa: els catalans davant la immigració de l'època franquista*, a: **Treballs de Sociolingüística Catalana** 5(1983), pp. 71-93.
- LOTTINI, O. (1981): *Sulla "Questione Linguistica" durante il Franchismo: dal monolingüismo imperiale al bilingüismo diglossico*, a: **Collana di testi e studi iberistici**
- NINYOLES, R. L. (1969): **Conflicte lingüístic valencià**, València:Tres i Quatre.
- (1972a): **Estructura social y política lingüística**, València: F. Torres.
- (1972b): **Idioma y poder social**, Madrid:Tecnos.
- (1977): **Cuatro idiomas para un Estado**, Madrid:Cambio 16.
- SIGUAN, M. (1976a): **Bilingüisme i educació**, Barcelona:Teide.
- (1976b): *Bilingüismo y Sociología*, a: **Revista Española de Lingüística** 1(1976), pp. 27-88.
- STRUBELL, M.; ROMANÍ, J. M. (1986): **Perspectives de la llengua catalana a l'àrea barcelonina**, Barcelona:Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- TURELL, T. (1979): *Estudi sobre la diglòssia entre els grups professionals a Barcelona*, a: **Treballs de Sociolingüística Catalana** 2(1979), pp. 135-157.
- VALLVERDÚ, F. (1970): **Dues llengües, dues funcions?**, Barcelona:Edicions 62.
- (1972): **Ensayos sobre el bilingüismo**, Esplugues de Llobregat:Ariel.
- (1975): **L'escriptor català i el problema de la llengua**, Barcelona:Edicions 62.
- (1984): *Hi ha o no una diglòssia a Catalunya? Anàlisi d'un problema conceptual*, a: **Treballs de Sociolingüística Catalana** 5(1984), pp. 17-24.
- WEINREICH, U. (1953): **Languages in Contact**, The Hague:Mouton.
- WOOLARD, K. A. (1989): **Double Talk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia**, Stanford, California:Stanford University Press.

RESUM

L'estudi està dividit en cinc parts: 1) les definicions de diglòssia tal com van formular Ferguson i Fishman; 2) una revisió de l'ús del concepte *diglòssia* a la sociolingüística catalana; 3) una comparació entre les enquestes i la metodologia que s'hi aplica; 4) una discussió dels resultats d'aquestes enquestes; i 5) una nova proposta d'anàlisi. Aquest treball nega l'existència d'una situació diglòssica a Barcelona i defensa la necessitat de considerar la situació sociolingüística des d'una perspectiva molt més àmplia que pugui copsar la complexitat de la realitat sociolingüística a l'àrea barcelonina. Aquesta conclusió deriva de l'anàlisi i comparació dels resultats de les enquestes que elaboraren Badia i Margarit als anys seixanta i Strubell i Romaní als anys vuitanta. El marc teòric està format per la definició de diglòssia que elaborà Ferguson i la metodologia proposada per Weinreich per al tractament de la relació entre les llengües dins de contextos bilingües.

SUMMARY

Diglossia in Catalonia? Theory and reality in the 60s and today

This paper is divided into five main parts: 1) Ferguson and Fishman's definitions of diglossia; 2) a review of the use of the term *diglossia* in the Catalan literature on sociolinguistics; 3) a descriptive comparison between the sociolinguistic surveys in terms of the methodology applied; 4) a discussion of the results; and 5) a new proposal. The paper concludes that the situation of Catalan in Barcelona cannot be explained in terms of diglossia and proposes a new perspective, based on an analysis by Weinreich. Although it is true that the position of Catalan is weaker and has to be reinforced and protected, it should be done from a different theoretical platform.